

AHLMANIN PITÄJÄNKOULUJEN ALKUVAIHEET.

Erkki Paasikallio.

Ahlmanin testamentti ja sen valvonta.

Gabriel Ahlman syntyi 8 p. syyk. 1737 Perniössä, missä hänen isänsä silloin toimi pitäjänapulaisena, myöhemmin kappalaisena. Ylioppilaaksi hän tuli 1754 alkaen sen jälkeen opiskella Turussa. Valmistuttuaan täällä hän pian sen jälkeen pääsi nimismieheksi ja lopulta Ylä-Satakunnan ylisen kihlakunnan kruununvoudiksi, saaden myöhemmin ašessorin arvonimen. Tampereen kaupungin alkuaikoina Ahlman toimi jonkun aikaa järjestysoikeuden puheenjohtajana ja myös kauppiana, joka samalla keinotteli vasta perustetun kaupungin tonteilla. Viimeiset vuotensa hän vietti Messukylässä omistamassaan Hatanpään kartanossa. Hänet haudattiin Messukylän hautausmaahan, jonne Talousseura pystytti hänelle hautapatsaan komeilevine kirjoituksineen: "Kaikkivaltiaan viittäuksesta iäisyyden ovet avautuivat ja Gabriel Ahlman astui katoamattomuuteen 5. 10. 1799 täytettyänsä 62 vuoden aikana tehtävänsä".

Ollen toimelias ja huolellinen taloudessaan oli Ahlman saanut kootuksi melko huomattavan omaisuuden, jonka hän tuntiessaan kuoleman lähestyvän testamentilla päätti lahjoittaa yleishyödylliseen tarkoitukseen. Hatanpään laajan kartanon omistajana oli hän joutunut läheisiin tekemisiin kartanon suuren alustalaisjoukon kanssa ja saanut omin silmin seurata tällä alueella asuvan rahvaan elämää ja nähdä siinä vallitsevan sekä taloudellisen että

henkisen hädän kaikessa surkeudessaan. Elinkeinot olivat hyvin kehittymättömiä. Harvoin viljelivät talonpojat maata niinkuin sopimuksen mukaan olisi pitänyt, rakennuksista ei pidetty juuri minkäänlaista huolta, puhumattakaan siitä, että olisi rakennettu uusia ja tarpeellisia. Kansa eli melkein pä tylsistyneessä tilassa ja aikaa myöten oli siitä hävinnyt halukin päästä eteenpäin. Välinpitämättöminä omasta kohtalostaan ja paremmasta tulevaisuudesta se vain ajatteli: "tänä vuonna täällä, ensi vuonna Jumala tiesi missä", kuten Ahlman testamentissaan kuvaa tilannetta. Turhaan hän oli aikaisemmin koettanut parantaa alustalaistensa tilaa tekemällä heidän kanssaan edullisia sopimuksia. Nämä eivät osanneet käyttää näin tarjoutuneita parempia mahdollisuuksia hyväkseen.

Heinäkuun 2 p. 1798 tekemällään ja lokakuun 4 p. 1799 vahvistamalla testamentilla lahjoitti Ahlman suurimman osan omaisuudestaan Messukylän ja sen lähipitäjien maalaisväestön aseman kohottamiseksi. Testamentin mukaan oli lahjoittajan koko omaisuus määräjän kuluttua myytävä ja saadut varat, kun niistä ensin oli otettu pois sukulaisille ja muille määrätyt pienemmät erät, sijoitettava varmaan paikkaan kasvamaan korkoa. V. 1809 oli tämä lahjoittajansa mukaan nimensä saanut rahasto 40.557 rixsin suuruinen. Rahaston tuottamasta korosta oli toinen puoli käytettävä "pitäjän opettajien hankkimiseksi ja palkkaamiseksi yhteisen kansan, erittäinkin köyhien lasten opettamista varten Messukylässä ja Tampereen ympärillä olevissa pitäjissä, ei ainoastaan sisällyvissä ja kristinopissa, sekä milloin niin pyydetään, kirjoituksessa ja laskennossa, vaan myöskin tärkeimmissä älykkään maataloudenhoidon kappaleissa, antamatta kuitenkaan näistä varoista opettajille virkataloa tai muita huoneita". Korkojen toinen puoli oli käytettävä maatalouden alalla sellaisten hyödyllisten parannusten ja uudistuksien aikaansaamiseksi, joita rahvas omin voimin vain vaivalloisesti saattoi suorittaa, kuten rämeiden ja soiden

ojittamiseksi ja kuivaamiseksi, koskien perkaamiseksi, sekä palkintojen antamiseksi ahkerille, kunnollisille ja eteenpäinpyrkiville talonpojille ja torppareille etenkin Hatanpään alueella, joko suoranaisina rahapalkintoina tai sitten kunniapalkintoina kiitokseksi asianomaisille itselleen tai kehoitukseksi muille.

Selvästi käy tästä ilmi lahjoittajan tarkoitus. Rahvaan alhaista tilaa oli koetettava kohottaa. Mutta tämä ei käynyt päinsä niin kauan kuin sen henkinen kehitys oli takapajulla, ja siltä itseltään puuttui halu pyrkiä eteenpäin. Tässä oli siis ensin saatava aikaan korjaus, ja sitävarten oli perustettava kouluja maataloutta käsittelevine aineineen ja annettava palkintoja kunnollisille työntekijöille. Filantroopinen ajatus "käytännöllisiä kouluja perustamalla on koetettava levittää taloudellisia tietoja" tulee tässä selvästi ilmi.

Ahlmanin lahjoitusta voidaan pitää suoranaisena ilmauksena ajan yleisestä hengestä. Maanviljelykseen, josta ennemmin ei oltu paljoakaan välitetty, alettiin 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla sekä hallituksen että yksityiseltä taholta kiinnittää entistä enemmän huomiota. Hallituksen tärkeimmät toimenpiteet kohdistuivat tässä ison jaon suorittamiseen, kanavien ja maanteiden rakentamiseen sekä koskien perkaamiseen. Maaherrat varsinkin olivat innokkaita maanviljelyksen edistäjiä. Yliopiston opettajain ja Aurora-seuran kautta tämä harrastus levisi laajemmallekin. V. 1771 alkoi mainittu seura, jonka tarkoituksena oli levittää yleistä valistusta, julkaista sanomalehteä "Tidningar, utgifna af ett sällskap i Åbo", jossa maataloudellisilla kysymyksillä oli varsin huomattava sija. Lehden myöhempien vaiheiden aikana m.m. Porthan ja Tengström käsittelivät näitä kysymyksiä. Varsin luultava on, että Ahlman on juuri näistä kirjoituksista saanut apua lahjoituksensa jälkimmäisen osan suunnitteluun. Useissa kirjoituksissa esitetään siellä soiden kuivaamisen, koskien perkaamisen tärkeyttä ja ahkerien maanviljelijäin palkitsemista.

Ajan yleisten virtauksien ohella on Porthanilla ollut melko huomattava suoranainenkin merkitys Ahlmanin testamentin määräyksiin. Ollen läheisissä tuttavuusuh-teissa keskenänsä, Porthan m.m. kävi vierailulla Hatan-päässä, ovat he yhdessä neuvotelleet tämän lahjoituksen käytännöllistä toteuttamista, ja tällöin on Ahlman saanut varsin arvokkaita neuvoja. Kuinka suuri tämä vaikutus todellisuudessa on ollut, on vaikea lähteiden puuttuessa tarkemmin esittää. Eräessä kirjeessään Porthan siitä tosin vähän kertoo, mutta silloinkin vain ohimennen. Marras-kuun 22 p:nä 1798 hän kirjoittaa Caloniukselle m.m., että hän on "neuvotellut erään seuran jäsenen kanssa, joka asettaa seuran hoitoon 10.000 riksiä, jolla tulee perustaa hänen seutunsa rahvaan lapsille kouluja, joissa tulee opet-taa lukemista, laskentoa, kirjoitusta ja taloudenhoidon alkeita seuran toimittaman oppikirjan mukaan" ja jat-kaa sitten: "ensimmäinen ajatus oli, että lapset oppisivat ainoastaan katekismusta, mutta hän laajensi sitten suun-nitelmaansa". Porthanin kirjeissä esiintyvät huudahduk-set, sellaiset kuin "eikö tämä ole kaunis toimenpide" ja "hän on toiminut kuin mies", osoittavat sitä mielenkiintoa ja harrastusta, millä hän seurasi näitä Ahlmanin pyrki-myksiä. — Aluksi oli siis Ahlmanilla ollut tarkoituksena lahjoittaa ainoastaan pienempi osa omaisuudestaan. Mutta ryhdyttyään lähemmin suunnittelemaan sen käyt-tämistä ja neuvottelemaan siitä muiden kanssa, piti hän parhaana, lapseton kun oli, antaa melkein koko omaisuu-tensa lähimmän ympäristönsä hyväksi. Näin oli päämää-rä paremmin saavutettavissa, mutta olipa se huomatta-vasti laajentunutkin.

Testamenttinsa täytäntöönpanon Ahlman uskoi edelli-senä vuonna (1797) Turkuun perustetulle Suomen Talous-seuralle, jonka jäsen hän itsekin oli. Mainittu seura sai toimintaansa nähden melkoisen suuret valtuudet. Se sai määrätä mihin pitäjiin Messukylän lisäksi näitä kouluja oli perustettava, ja sen tehtävänä oli opettajain valitse-

minen ja koulun toiminnan valvominen. Opettajista muuten sanottiin testamentissa, että ainoastaan sellaiset, jotka olivat taitavia, kunnollisia ja velvollisuutensa asiallisesti täyttäviä, oli pidettävä virassa, muita ei. Yleisesti lausui Ahlman testamentissaan niille, jotka hänen perustamaansa rahastoa vastedes tulevat hoitamaan, että he "tahtovat sen toimeenpanossa vaarinottaa suurinta isänmaanrakkautta ja oikeutta tarkimman omantuntonsa mukaan, niin että he vakaasti Jumalan ja ihmisten edessä voivat vastata toimistansa". Tämän tarkemmin hän ei halunnut määrätä tulevaisuudessa perustettavien koulujen toimintaa, mikä itse asiassa on ollut huomattava etu, sillä siten oli kouluille annettu suuremmat mahdollisuudet soveltautua uusiin oloihin ja kehittyä. Tarkempi rajoitus olisi tässä suhteessa tietenkin tuottanut vaikeuksia.

Asessori Gabriel Ahlman kuoli lokakuun 5 p. 1799. Talousseura alkoi heti valvoa oikeuksiansa. Ylimääräisessä kokouksessa 15. 12. 1799 päätettiin pyytää hovioikeutta määräämään jäävitön tuomari, joka asianomaisessa kihlakunnan oikeudessa hankkisi testamentille lain voiman. Samassa kokouksessa valittiin auditööri C. J. Idman valvomaan seuran oikeuksia. Hänelle annettiin täydellinen toimintavapaus sillä rajoituksella, että "seura katsoi itsensä velvolliseksi kaikessa mukaantua leskirouva Ahlmanin vaatimusten ja tahdon mukaan". Asessorin leski, syntyisin Ladau, mukaantui ilman muuta testamentin määräyksiin ja hänen kanssaan tapahtui välien selvitys jo 22. 7. 1802.

Toisin kävi muiden perillisten kanssa. Äitinsä ja vaimonsa ohella olivat Ahlmanin lähimmät perilliset veljenlapset Jonas ja Sara Juliana, joka oli naimissa G. B. Sahlbergin kanssa, sekä sisar- ja velipuoli. Näille samoin kuin eräille muille henkilöille määrättyjen rahamäärien suorittamisessa syntyi pitkäjänteisiä oikeusjuttuja, jotka vuosikautia viivyttelivät testamentin toimeenpanoa. Vaikeuksia oli lisäämässä myös se, että osa omaisuudesta oli

velkakirjoina, jotka vasta suurin ponnistuksin saatiin perityiksi. Tahtoipa Hämeen läänin maaherrakin korottaa kohtuuttomasti Talousseuran kruunun maksuja, tosin tuloja.

Paljon keskustelua aiheutti seuran kokouksissa kysymys, oliko Hatanpää myytävä testamentissa mainittuun alimpaan hintaan — 41.666 riksiä, millä hinnalla veljenslapset, mielestään oikeutettuina, tarjoutuivat sen ostamaan, vaiko vapaasti huutokaupassa eniten tarjoavalle. Jälkimäinen mielipide, jota varsinkin Porthan voimakkaasti painosti, pääsi lopulta voitolle. 15. 9. 1801 pidetyssä huutokaupassa sitoutui maanmittari A. V. Becker ostamaan mainitun kartanon 60.500 riksillä. Hän ei kuitenkaan täyttänyt sopimustansa, ja riitujen välttämiseksi seura 8. 10. 1801 myi kartanon maanviljelijä L. G. Lefrenille 54.000 riksistä.

Ahlmanin testamentti tuli näin Talousseuralle antamaan runsaasti enemmän työtä kuin alunperin oltiin ehkä aavistettukaan. Jo 12. 2. 1801 täytyi näitä asioita hoitamaan valita erikoinen henkilö, auditööri Nils Bonsdorff, ja seuran kokouksissa keskusteltiin näistä asioista niin paljon, että se jo alkoi herättää tyytymättömyyttä. V. 1806 vapaaherra C. Mannerheim kirjoittaa m.m.: "Lahjoittajan hyväntahtoisuus on tähän asti enemmän vahingoittanut kuin hyödyttänyt seuraa. Testamentin toimeenpano ja seurassa siitä syntyneet keskustelut sekä alituiset rahatoimitukset ovat johtaneet keskustelun kauas seuran varsinaisista tarkoituksista, kuluttaen kalliin ajan, joka olisi ehkä voitu käyttää hyödyllisemmin ja saattanut monet jäsenet välinpitämättömiksi ja haluttomiksi käymään seuran yleisissä kokouksissa." Ulkopuolella seuraakin alkoi jo herättää kummastusta, kun ei mitään näkyväistä, positiivista saatu aikaan. "Ahlmanin testamentin viivästynyt toimeenpano on saattanut seuran huonoon valoon" kirjoittaa J. Bonsdorff samana vuonna.

Tällöin (1806) katsoi Talousseura parhaaksi julkaista

kaikki testamenttia koskevat asiakirjat selittääkseen siten yleisölle niitä perusteita, joiden mukaan testamenttia oli valvottu. Vuosikautia jatkuivat riidat vielä tämän jälkeen, kunnes vihdoin v. 1813 sovintolautakunnan välityksellä saatiin ne perillisten kanssa lopullisesti selvitettyiksi. Hatanpään uusien omistajien kanssa syntyi myös riitaisuuksia kauppakirjan tulkitsemisesta ja korkojen suorittamisesta. V. 1817 saatiin heidänkin kanssa syntymään sovinto. Tällöin oli rahaston suuruus kasvanut 53.802 riksiin.

Toimenpiteet koulujen perustamiseksi ja niiden ensimmäinen vaihe.

Ollakseen valmis heti testamenttiriitojen tultua ratkaisuksi panemaan täytäntöön lahjoittajan määräykset julkaisi Talousseura jo 1. 5. 1801 seuraavan palkintokysymyksen:

”Miten tulee Ahlmanin pitäjänkoulut parhaiten ja sopivimmin perustaa, jotta ne vähimmillä mahdollisilla kustannuksilla parhaiten ja täydellisimmin vastaisivat tarkoitustansa? Mikä huomio on tässä asetettava paikkakunnalle ja kansan luonteelle? Millä tapaa tehdään talousopetus rahvaalle ymmärrettäväksi ja hyödylliseksi? Minkälaisien opettajien tulee hoitaa tätä opetusta? Ja mihin pitäjiin Messukylää lukuunottamatta opetus tulee ulottaa ottaen huomioon seudun tarpeet ja seuran varat?”

Tällä tavoin Talousseura tahtoi antaa laajemmille kansanvalistusta harrastaville piireille mahdollisuuden tuoda esille mielipiteensä ja suunnitelmansa. Vastaukset kysymyksiin pyydettiin lähettämään seuralle seuraavan vuoden huhtikuun loppuun mennessä. Määräaikana saapui kolme vastausta ja sen jälkeen vielä kaksi. Professori J.

Tengströmin ja yliopistonapulaisen J. Bonsdorffin vastaukset olivat muita huomattavasti paremmat. Seuran kustannuksella ne myöhemmin painettiin nimellä "Om Ahlmanska Sockne-Skolornes tjenligaste inrättning" ja jaettiin arvosteltaviksi yleisölle sekä kehoitettiin samalla niitä, joilla oli "tietoa ja halua edistää tätä hyvää asiaa" esittämään näistä oman mielipiteensä. Aluksi oli tarkoitus saada mahdolliset lausunnot v. 1804 kuluessa, mutta kun testamentin johdosta syntyi uusia riitajuttuja entisten lisäksi, ja näin ollen oli aivan varmaa, ettei kouluja lähi aikoina missään tapauksessa voitu perustaa, pidennettiin määräaikaa huhtikuun loppuun 1806, niin että "joskaan ei kokemuksella, niin kypsyneillä, hätäilystä vapailta ajatuksilla olisi kylliksi aikaa tullakseen suunnitelman täydellistyttyttämiselle avuksi". Mitään hyötyä ei tästä lykähäyksestä tosin ollut, sillä seuralle ei lähetetty yhtään lausuntoa. Laimeata oli siis vielä kansanopetuksen harrastus yleisön keskuudessa, vai pelättiinkö esittää omia mielipiteitä näin arvovaltaiselta taholta lähteneistä suunnitelmista?

On syytä lähemmin tarkastella näitä kahta ehdotusta, siksi ansiokkaita ne ovat. Aluksi vähän niiden kirjoittajista. Professori Tengström, josta myöhemmin tuli Suomen ensimmäinen arkkipiispa, oli aikansa huomattavimpia henkilöitä, lahjakas ja monipuolinen. Ensin hän tuli tunnetuksi kirjailijana, kirjoittaen lähinnä omia lapsiansa varten m.m. "Lukuharjoituksia lapsilleni" ja "Ajanvietettä lapsilleni", jotka kirjat kumpikin saivat suuren suosion. Sen jälkeen hän syventyi historian tutkimukseen. Suurinta harrastusta Tengström kuitenkin osoitti opetuksen järjestämisessä. Porvariston lapsille piti perustettaman kouluja, joissa päähuomio oli kohdistettuna realiaineisiin. Pappien sivistyksen edistämiseksi perusti hän yliopiston opettajana ollessaan seminaarin jumaluusoppia ja kasvatusoppia varten. Lukuisat kiertokirjeet papistolle ovat todistamassa piispan suurta harrastusta kansanope-

tukseen. Hyvällä menestyksellä hän harrasti palkkatiloil-
laan maanviljelystäkin, kirjoittipa nimettömänä "Ope-
tuskirjan maanviljelemisestä Suomen yhteiselle kansalle",
saaden siitä Talousseuran korkeimman palkinnon. Kun
Tengström tämän monipuolisen toimintansa ohella oli
tutustunut uusimpiin kasvatustieteisiin virtauksiin, olikin
hän varsin sovelias henkilö suunnittelemaan Ahlmanin
koulujen järjestystä ja toimintaa.

Apulainen J. Bonsdorff, myöhemmin jumaluusopin
professori, oli Tengströmin ohella huomattavin valistus-
suuntaisen teologian edustaja Turussa. Hänen runsas kir-
jallinen tuotantonsa on todistamassa tieteellistä laajakat-
seisuutta ja monipuolisuutta. Käytännölliseen kirkolliseen
toimintaan Bonsdorff otti osaa eri palkkapitäjäin kirkko-
herrana. Samoin kuin Tengström oli hänkin Talousseuran
jäsen.

Suunnitelmassaan Ahlmanin koulujen järjestämiseksi
ei Tengström tahtonut kansan alhaiseen sivistyskantaan
katsoen asettaa päämäärää kovin korkealle. Hänen ehdo-
tuksensa oli seuraavanlainen:

Pitäjänskouluissa on ennenkaikkea opetettava
selvää sisälukua sillä tavalla, että oppilas saa ky-
vyn ja halua vastaisuudessaan hankkia it-
selleen tietoja. Tätä varten olisi edullista, jos suo-
meksi käännettäisiin lapsia huvittavia ja heille
ymmärrettäviä lastenkirjoja, parempia kuin tähän
asti. Uskonnon opetus ei saa olla mitään ymmär-
ryksetöntä ulkolukua. Kaikki on ensin selitettävä
lapsille, ja vasta sitten, kun he sen ymmärtävät,
saadaan läksy antaa ulkoa luettavaksi. Ainakin
kaikkien vähänkin oppivaisten ja ahkerain poikain
tulisi saada opetusta laskennossa ja kirjoituksessa
edes sen verran, että jossain määrin osaisivat
käyttää niitä jokapäiväisessä elämässä, voisivat
kirjoittamalla esittää ajatuksiansa, laskea neljä

tapaa kokonaisilla luvuilla ja pitää menoistansa ja tuloistansa yksinkertaista talouskirjanpitoa. Talousopetusta ei näissä kouluissa voida antaa lasten alhaisen kehitysasteen vuoksi muulla tavoin kuin luettamalla sisältä jotain helppotajuista maataloutta käsittelevää kirjaa. Tällainen teoreettinen opetus on kyllä verrattain hyödytöntä, mutta parempaa ei ole mahdollisuus järjestää. Lomahetkinä voidaan ikäänkuin ajanvietteeksi opettaa laulua, maantiedettä ja historiaa.

Opettajien tulee olla ainakin ylioppilaita, ja niiden on sekä tietupuolisesti että käytännöllisesti valmistauduttava tehtäväänsä. Erityisiltä opettajilta saavat he ohjausta kasvatusopissa, laskennossa, taloudenhoidossa ja siihen liittyvässä puutarhan sekä mehiläisten hoidossa, eläinlääkeopissa, rokotuksessa, luonnonhistoriassa ja siveysopissa. Käytännöllinen taito saadaan kuuntelemalla opetusta vanhempien ja taitavien opettajain johdolla kansakouluissa. Tällä tavoin valmistunut opettaja, joka saa toimestansa laskea virkavuosia pappisuralla, saa olla opettajana korkeintaan kuusi vuotta, jonka jälkeen hänen tulee jättää paikkansa ”innokkaalle ja toimintahaluiselle seuraajalleen”. ”Kaikkein vähimmin saa näitä virkoja antaa elinikäisiksi eläkkeiksi väsyneille, voimattomille ja muihin toimiin sopimattomille henkilöille, jotka siten tulisivat olemaan pitäjäläisten kuormana ja tekisivät testamentintekijän tarkoituksen tyhjäksi.”

Lahjoittajan toivomusta noudattaen on nämä koulut muodostettava kiertäviksi. Pastorin määräämässä järjestyksessä kiertää pitäjänopettaja eri puolilla pitäjää. Ne talot, joiden lapset käyvät koulua, kustantavat opettajalle huoneen, valon ja lämmön. Koska koulu kiertävänä tulee samaan

paikkaan uudelleen vasta pitemmän ajan kuluttua, olisi lukutaitoisien eronneiden sotilaiden, leskien tai muiden sopivaan henkilöiden pitäjänopettajan ollessa muualla annettava opettaa vasta-alkavia tavaamaan, tai palkettava tätä varten erikoinen alaopettaja. Näin järjestettynä voisi pitäjänopettaja opettaa enemmän muita aineita. Tällaisia kouluja on Talousseuralla mahdollisuus perustaa kymmeneen pitäjään: Messukylään, Pirkkalaan, Ruovedelle, Vesilahdelle, Hämeenkyröön, Mouhijärvelle, Karkkuun, Orivedelle, Kangasalle ja Lempäälään.

Bonsdorffin ehdotus oli oleellisesti toisenluontoinen.

Opetuksen tulee käsittää sisälukua, kristinoppia, maantiedettä, kirjoitusta ja laskentoa. Sopivissa tilaisuuksissa voidaan tämän lisäksi opettaa lakia, kansalaisvelvollisuuksia, terveysoppia, ruumiinhoitoa, käsitöitä, laulua ja musiikkia lasten taipumuksien mukaan. Opetuksen on oltava yksinkertaista, helposti ymmärrettävää ja lapsien ymmärrystä harjoittavaa. Oppilaat on saatava omin sanoin ilmaisemaan kirjoissa esitetyt ajatukset. Raamatunhistoriaa ei ilman muuta saa luettaa ulkoa, kertomukset on ensin valaistava kysymyksillä. Opetuksen tulee tarkoittaa ”sydämen sivistämistä” ja ”opettajan on omalla elämällään oltava esimerkkinä muille”. Tyttöjen opettamiseen on kiinnitettävä erikoista huomiota, sillä ”niinkauan kuin ei mitään tehdä naissukupuolen kasvattamiseksi, on kasvatustyön päämäärä vain puoleksi saavutettavissa”.

Opettajan valintaan on pantava suuri paino. Hänet on valittava akateemisen nuorison keskuudesta, eikä ”ikäänkuin torilta tai ympärikuljeskelevästä palvelijajoukosta”. Opettajan tulee saada

valmistusta niissä aineissa, joita koulussa opetaan, ja erikoisessa kuulustelussa on hänen osoitettava opettajakelpoisuutensa. Opettajalla tulee lisäksi olla tietoa alkeellisimmista maaseudulla tarvittavista lääketieteellisistä perusteista.

Testamenttivaroilla on perustettava vain yksi ainoa, mutta kunnollinen koulu, "keskitie pohjakoulun ja korkeamman oppikoulun välillä". Koulussa tulee olla kaksi luokkaa, suomalainen ja ruotsalainen, ja kummallakin oma opettajansa. Näin syntyy kilpailua sekä opettajain että oppilaiden kesken. Sopivin koulupaikka on Hatanpää Messukylässä. Alkeisopetuksesta, joka ei enää tähän kouluun kuulu, on vanhempien itse tai koulumestarin ja lukkarin huolehdittava. Oppilaiden edistystä ja käytöstä valvomaan on kouluille valittava "esimies tai tarkastaja".

Monet tässä esitetyt kasvatustopilliset ajatukset, kuten pelkän uskonnonopetuksen riittämättömyys, tyttöjen opetus ja opettajain erikoinen ammattivalmistus, osoittavat niiden esittäjain olleen selväpiirteisiä, kansanopetusta todella ymmärtäviä miehiä. Selvästi voidaan näistä havaita, kuinka uudet kansanvalistuksen tehostamiseen tähtäävät aatteet olivat vaikutuksensa Suomeen ulotettuaan saaneet täällä varsin huomattavia ja taitavia edustajia. Entisen ilottoman, pelkkään muistiin nojautuvan, yksipuolisen, lapsille useimmiten varsin vastenmielisen pakkokoulun sijaan suunniteltiin näin uutta, avarampaa katsantokantain pohjalle rakentuvaa koulua. Jos tässä esitettyjä edes oleellisimpia suuntaviivoja, sellaisia kuin alkeisopetuksen poistaminen varsinaisista kouluista, oppilaiden ymmärrykseen nojautuva ja sitä kehittävä luku, pyrkimys tehdä koulunkäynti miellyttävämmäksi, oppiaineiden käytännöllinen suunta ja runsaus, olisi edes osittain voitu tai kyetty panemaan täytäntöön, olisi Ahlmanin pitäjän-

kouluista todella voinut tulla sitä, mitä Talousseura niistä toivoi, nimittäin mallikouluja. Mutta niin ei käynyt. Koulujen perustaminen lykkäytyi yhä vain vuosikausiksi eteenpäin, ja kun ne vihdoin perustettiin, saivat ne suu-
 resti toisenlaisen luonteen. Vielä ei siis ollut aika tullut Tengströmin ja Bonsdorffin ehdotuksien toteutumiseksi, mutta ne jäivät yksinäisten merkkipylväiden tavoin ikään-
 kuin tienviitoiksi kansanopetuksen kaukaista päämäärää tavoiteltaessa.

Vuonna 1810 oli lopultakin päästy niin pitkälle, että voitiin alkaa suunnitella koulujen perustamista. Seuran sihteeri F. V. Radloff laati näille kouluille ensimmäiset säännöt, jotka jäivät tavallaan puolivirallisiksi, sillä ne eivät saaneet mitään vahvistusta. Erikoisemmin sovelias ei Radloff ollut tähän tehtävään. Hänen lääkärin ja esittelijäsihteerin virkansa sekä taloudellisia kysymyksiä käsittelevä kirjailijatoimintansa eivät olleet tarpeeksi perehdyttäneet häntä koulukysymyksiin, ja yleensäkin oli hän luonteeltaan sellainen, etteivät asiat hänen johtaminaan edistyneet.

Opetuksesta, opettajista ja kouluista oli säännöissä seuraavat määräykset:

Katekismusta ja raamatunhistoriaa on opetettava siten, että opetus sovitetaan jokapäiväiseen elämään. Kaikissa tilaisuuksissa on opettajan koetettava osoittaa lapsille, että onnelliseen maalaiselämään vaaditaan jumalanpelkoa, ahkeruutta, tietoa ja ymmärrystä. Sisäluvussa on lapset opetettava lukemaan selvästi, siten heidän ymmärryskykynsä vahvistuu ja he saavat mahdollisuuden hankkia itselleen hyödyllisiä tietoja. Sisäluvun harjoituksissa käytetään apuna suomen- ja ruotsinkielisiä taloutta käsitteleviä kirjoituksia. Lasten vanhempain sitä erikoisesti pyytäessä annetaan opetusta myös laskennossa ja kirjoituksessa.

Opetuksen tulee tapahtua lempeydellä ja mukautuvaisuudella.

Opettaja saa palkkaa 200 riksiä vuodessa. Hänen ei tarvitse osata täydellisesti vieraita kieliä, mutta niissä aineissa, joissa hän joutuu antamaan opetusta, tulee hänen omata tarpeelliset tiedot. Opettajan pätevyyden tutkii seuran keskuudestaan valitsema valiokunta.

Koulut ovat kiertäviä. Seurakunnan pastorin määräämässä järjestyksessä käy opettaja eri piireissä, viiptyen kussakin vähintään kolme kuukautta. Jokaisen lukukauden lopussa pidetään tutkinto. Koulujen tarkastajana on seurakunnan pastori.

Eniten muistuttavat nämä säännöt Tengströmin edellä esitettyä palkintokirjoitusta. Jos Radloff on tätä kirjoitusta käyttänyt mallinaan, mikä onkin todennäköistä, on hän sen ajatuksia esittänyt melkoisesti supistetussa muodossa ja epäilemättä kaikkein tärkeimmässä kohden huomattavasti poiketenkin siitä, nimittäin opettajain pätevyysvaatimuksissa. Sillä enemmän kuin mistään muusta oli näiden koulujen menestyminen riippuvainen opettajain kelvollisuudesta. Opettajalle ei näistä säännöistä ole ollut paljoakaan apua, siksi epämääräiset ja puutteelliset ne olivat. Mutta ensimmäisenä käytännössä koetettuna yrityksenä järjestää rahvaan opetusta riippumatta kirkosta, on niillä oma arvonsa. Suuria eivät Radloffin säännöt olisi luvanneet, vaikka niitä olisi voitu täsmällisestikin noudattaa, epäilemättä se kuitenkin entiseen nähden olisi ollut edistystä. Mutta niitä ei kyetty lähimainkaan toteuttamaan. Kun kiertävä, muutamia kuukausia samassa kylässä toimiva koulu sai huolehdittavakseen m.m. lukemisen alkuopetuksen, kuten tapahtui sekä Messukylässä että Pirkkalassa, ei se paljon muuhun enää pystynytään. Nämä kaksi koulua, jotka v. 1810 oli perustettu ikäänkuin

kokeeksi, tuottivat Talousseuralle alusta alkaen pettymystä. Vuoden 1816 kertomuksessa sanotaankin aivan peittelemättä, että näiden koulujen avulla "ei ole enempää voitettavissa, kuin mitä nykyiset oppilaitokset voivat saada aikaan, kun niitä oikein hoidetaan". Jonkinlaista tunnustusta nämä koulut sittenkin saivat!

Ensimmäisistä kouluistaan oli Talousseurala siis huonot kokemukset. Kun se kuitenkin katsoi velvollisuudekseen "kirjaimellisesti" noudattaa testamentin määräyksiä, ryhtyttiin perustamaan uusia kouluja. Sääntöihin katsottiin välttämättömäksi tehdä muutoksia. Radloffin sääntöjä parantamalla saatiin vihdoin v. 1816 ensimmäiset varsinaiset säännöt. Talousseuran silloinen puheenjohtaja, professori J. Gadolin oli itse mukana niitä laadittaessa. Seuran varsinaisena luoja ja yhtenä innokkaimmista jäsenistä tahtoi tämä kemian professori, eräs Suomen etevimmistä tiedemiehistä, hänkin osaltaan auttaa suunniteltaessa paremmalla menestyksellä toimivia uusia kouluja. Näin saatiin sääntöjä laatimaan pätevämpi henkilö kuin edellisellä kerralla, sillä Gadolin oli myös etevä opettaja.

Näiden sääntöjen sisällys oli seuraavanlainen:

Oppilaille on tavaamisessa annettava perusteellinen opetus, sillä vain sen kautta tulee muu opetus ja kehittyminen mahdolliseksi. Sisäluvussa on lapset opetettava miellyttävään lukutapaan. Aapinen ja katekismus luetaan ulkoa, samoin joitakin kertomuksia raamatunhistoriasta, jotka opettajan ensin on tarkoin selitettävä. Jos lasten vanhemmat haluavat, annetaan myös laskennossa ja kirjoituksessa opetusta. Opetuksen tulee tapahtua lempeydellä ja mukautuvaisuudella ja vasta useampien varotuksien jälkeen saa käyttää kuritusta.

Opettajat vahvistaa virkaansa Talousseura, mutta niiden pätevyyden ja sopivaisuuden tutki-

minen kuuluu asianomaisen pitäjän pastorille, joka kuulustelee opettajiksi pyrkiviä rovastin ja seurakuntalaisten läsnäollessa. Kouluissa opettavissa aineissa tulee opettajilla olla luotettava tieto. He saavat vakinaista palkkaa 125 ruplaa vuodessa, mutta sen lisäksi palkkiota sen mukaan, kuinka lapset kussakin aineessa ovat edistyneet. Opettajat saavat pysyä virassaan niin kauan kuin he tekevät työnsä kunnollisesti ja elävät puhdasta ja moitteetonta elämää.

Koulut ovat kiertäviä. Kiertojärjestyksen suunnittelevat pastori, pitäjänmiehet ja opettaja yhdessä. Pastorin määrättävissä on se, kuinka kauan koulu yhdessä paikassa viipty, huomioonottaen, että vähin aika on kaksi kuukautta. Jokaisen lukukauden lopussa pidetään tutkinto, jossa seurakunnan pastori toivottavasti on läsnä, ja tämän jälkeen lähetetään koulun toiminnasta kertomus seuralle.

Nämä säännöt olivat kyllä, kuten edellisetkin, lyhyet ja epämääräiset, mutta paremmat siinä suhteessa, että näissä annettiin opettajalle tarkempia opetusohjeita ja jossain määrin selvempi käsitys siitä, mihin tuli pyrkiä. Opettajain pätevyysvaatimukset pysytettiin entisinä, mutta uuden valitsemis- ja palkkausjärjestelmän avulla oli tarkoitus tässä kohden saada aikaan tarpeellinen parannus.

Uusissa kouluissa tahtoi Talousseura "mahdollisimman suuressa määrässä yhdistää opettajan mielenkiinnon ja oppilasten edistymisen antamalla opettajain palkkaetujen olla riippuvaisia siitä, kuinka paljon hänellä oli oppilaita". Merkityksetön ei tämä muutos suinkaan ollut sisälukuun nähden, sillä jo parin vuoden kuluttua saattoi Talousseura todeta sen hyvän vaikutuksen, "koska näissä kouluissa nyt opetetaan kolme tai neljä kertaa niin paljon kuin siellä, missä opettajalla on määrätty palkka". Mutta

minen kuuluu asianomaisen pitäjän pastorille, joka kuulustelee opettajiksi pyrkiviä rovastin ja seurakuntalaisten läsnäollessa. Kouluissa opettavissa aineissa tulee opettajilla olla luotettava tieto. He saavat vakinaista palkkaa 125 ruplaa vuodessa, mutta sen lisäksi palkkiota sen mukaan, kuinka lapset kussakin aineessa ovat edistyneet. Opettajat saavat pysyä virassaan niin kauan kuin he tekevät työnsä kunnollisesti ja elävät puhdasta ja moitteetonta elämää.

Koulut ovat kiertäviä. Kiertojärjestyksen suunnittelevat pastori, pitäjänmiehet ja opettaja yhdessä. Pastorin määrättävissä on se, kuinka kauan koulu yhdessä paikassa viipty, huomioonottaen, että vähin aika on kaksi kuukautta. Jokaisen lukukauden lopussa pidetään tutkinto, jossa seurakunnan pastori toivottavasti on läsnä, ja tämän jälkeen lähetetään koulun toiminnasta kertomus seuralle.

Nämä säännöt olivat kyllä, kuten edellisetkin, lyhyet ja epämääräiset, mutta paremmat siinä suhteessa, että näissä annettiin opettajalle tarkempia opetusohjeita ja jossain määrin selvempi käsitys siitä, mihin tuli pyrkiä. Opettajain pätevyysvaatimukset pysytettiin entisinä, mutta uuden valitsemis- ja palkkausjärjestelmän avulla oli tarkeitus tässä kohden saada aikaan tarpeellinen parannus.

Uusissa kouluissa tahtoi Talousseura "mahdollisimman suuressa määrässä yhdistää opettajan mielenkiinnon ja oppilasten edistymisen antamalla opettajain palkkaetujen olla riippuvaisia siitä, kuinka paljon hänellä oli oppilaita". Merkityksetön ei tämä muutos suinkaan ollut sisälukuun nähden, sillä jo parin vuoden kuluttua saattoi Talousseura todeta sen hyvän vaikutuksen, "koska näissä kouluissa nyt opetetaan kolme tai neljä kertaa niin paljon kuin siellä, missä opettajalla on määrätty palkka". Mutta

ehdottomasti yksipuolinen tämä tulos oli, kuten seuraava taulukko osoittaa. Siinä on ensimmäiseltä yhdeksän vuoden ajalta, miltä näitä tietoja on saatavissa, merkitty v. 1816 perustettuihin kouluihin otettujen oppilaiden lukumäärä sekä vuosikertomuksien että oppilasmatriikkelin mukaan, ja se kuinka moni heistä on oppinut sisä- ja ulkolukua sekä kirjoitusta niin hyvin, että opettaja on saanut siitä palkkion. Laskennosta ei ole näitä merkintöjä. Pirkkalasta ja Messukylästä ei näitä tietoja voi saada, sillä siellä noudatettiin entistä palkkausjärjestelmää.

1817—1825	Oppilaita		Oppineet		
	vuosik. muk.	matr. muk.	sisä- luvun	ulko- luvun	kirjoituk- sen
Kangasala	513	?	293	48	36
Lempäälä	579	251	141	36	6
Pälkäne	673	458	388	29	2
Vesilahti	469	224	178	65	27

Huomiota herättää tässä niiden oppilaiden runsaus, jotka koulusta lähtiessään eivät ole oppineet edes auttavasti lukemaan sisältä. Mutta käytäntö olikin sellainen, että kouluun voitiin ottaa uusia oppilaita milloin vain, vielä muutama viikko ennen lukukauden loppuakin. Ilman muuta on selvää, kuinka tuollainen järjestelmä haittasi koulun työskentelyä. Lisäksi koulunkäynti oli yleensä hyvin epäsäännöllistä, mikä osaksi johtui tottumattomuudesta ja välinpitämättömyydestä. Mutta huomattava osuutensa siihen oli myös yleisellä köyhyydellä, katovuosilla ja kulkutaudeilla sekä pitkillä koulumatkoilla. Varsinkin juuri näitä syitä opettajat esittivät, kun oppilasmäärässä oli tapahtunut huomattavampi pienentyminen. Eipä siis mikään ihme, vaikka kaikki eivät oppineet edes sisälukua.

Taulukon mukaan on sisäluvun opetus suurin piirtein katsoen syrjäyttänyt kaiken muun. Osittain Talousseura

itse antoi aiheita tällaiseen tulokseen pitäessään nyt koulujen tärkeimpänä tehtävänä "täydellistä ja mekaanista valmiutta tavaamisessa". "Seura on vakuutettu siitä, että jos oppilaat tässä saavat varman pohjan, tulee sisäluku olemaan helppoa ja kaikki lukeminen sensijaan, että sitä nyt valitettavasti usein pidetään rasituksena, tulee usealle vastaisuudessa olemaan nautintoa", sanottiin kirjjeessä. Osittain oli syy lasten vanhemmissa ja holhoojissa, jotka useimmiten eivät halunneetkaan antaa lapsiensa käydä koulua kauemmin kuin oli välttämätöntä tarpeellisen sisäluvun ja kristinopintaidon saavuttamiseksi, osittain myös itse koulumuodossa, sillä kiertävänä ollen koulu toimi vain lyhyemmän aikaa samalla paikkakunnalla. Eipä silloin laajempaan opetukseen ollut suurta mahdollisuuttakaan. Opettajan kannalta katsottuna tämä tulos oli aivan luonnollinen. Lukemaan opettamisessa hän sai oppilasta kohden palkkiota 10 ruplaa, muusta opetuksesta 5 ruplaa aineelta, ja kun varsinainen palkka sitäpaitsi oli melko vaatimaton, 125 ruplaa vuodessa, johti se itsestään tällaiseen tulokseen. Usein opettaja ottikin kouluunsa mieluummin vain sellaisia, joista hän sai tämän korkeamman palkkion. Tästä sääntöjen muutoksesta oli joka tapauksessa se tulos, mitä oli toivottukin. Opettajat tekivät työnsä innokkaammin, ja kouluissa oli runsaasti oppilaita. Mutta siitä oli myös sellainen seuraus, jota ei oltu osattu odottaa. Opettajain palkat nousivat ajottain hyvin suuriksi, joskus aina 900 ruplaksi vuodessa, eli paljoa suuremmaksi kuin Talousseura oli suunnitellut, 300 ruplaa, ja mitä testamenttivarat antoivat myöten.

Maatalousopetuksen järjestäminen, josta testamentti aivan erikoisesti mainitsi, tuotti Talousseuralle suuria vaikeuksia. Se vähä, mitä koulujen ohjelmissa tässä suhteessa voitiin tehdä, rajoittui vain taloudellisia asioita käsittelevien kirjojen sisälukuun. Tämäkin oli järjestetty vain sen vuoksi, että täytettäisiin lahjoittajan erikoinen toivomus, sillä luonnollisestikaan ei tuollaisella pintapuo-

lisella tiedolla ollut mitään merkitystä, tämän myönsi seura itsekin. V. 1815 Talousseura kirjoittaakin vastaperustettaville kouluille, että "opetusta taloudessa ei seura pitänyt välttämättömänä". Käytännössä oli täten luvutusta tästä opetuksesta, kuten parasta kyllä olikin, ja muodollista oikeutta siihen pyydettiin 1/2 1817 keisarilta. Talousseuran kannalta pidettiin tätä opetusta mahdottomana jo senkin vuoksi, että sitä voitiin antaa ainoastaan esimerkin avulla. Jos sitä tahdottaisiin opettaa niin, että siitä olisi vastaavaa hyötyä, tulisi se yhdistää kemian, fysikan ja luonnonhistorian opetukseen, mikä taasen kiertävissä pitäjänkouluissa oli aivan mahdotonta. Ja lisäksi ovat lapset tästä opetuksesta hyötyäkseen aivan liian nuoria. Vaikka talousopetuksen mahdottomuus esitettiin näin jyrkässä muodossa, ja vaikka luvattiin toisella tavalla, rahvaalle tarkoitetun kirjallisuuden julkaisemisella, parempien maataloustyökalujen hankkimisella ja taloudellisten tietojen levittämällä koettaa saavuttaa lahjoittajan toivoma tulos, hylättiin anomus 19/4 1817. Kouluihin ei taloudellista opetusta siitä huolimatta tullut.

Jotain asian hyväksi tehdäkseen Talousseura julkaisi seuraavana vuonna (1818) palkintokysymyksen:

"Kuinka tulee Ahlmanin pitäjänkoulut ja niiden opetus siten järjestää, että kasvavalle nuorisolle voitaisiin siellä antaa tarkoituksenmukaisesti ja menestyksellä opetusta maataloudessa? Voiko mainituissa kouluissa olla ajateltavissa mitään maanviljelystöiden käytännöllistä käsittelyä? Ja jos sellainen mahdollisuus olisi, niin kenen on tuota käytännöllistä opetusta maanviljelyksessä annettava ja millä tavoin, niin etteivät oppilaat ainoastaan kirjoja lukemalla, vaan myös toisten ja omasta kokemuksesta voivat oppia, miten maamiehen oikein tulee hoitaa tilansa?"

Laimeata oli yleisön mielenkiinto edelleenkin tällaisia asioita kohtaan. Vaikka vastausaikaa pidennettiin aina vuoteen 1825 saakka, ei kysymykseen saatu yhtään vastausta. Vähitellen nämä pyrkimykset jäivät enemmän syrjään, päähuomion kohdistuessa koko koulujärjestelmän uudistamiseen.

Ensimmäiset Ahlmanin pitäjänkoulut alottivat toimintansa Messukylässä ja Pirkkalassa v. 1811. Näistä oli edellinen Teiskon kanssa yhteinen, toimien vuoron perään kummassakin seurakunnassa. Edellä on jo ollut puhe, että nämä eivät läheskään täyttäneet niihin asetettuja odotuksia. Sekä Talousseura että pitäjäläiset olivat täydellä syyllä tyytymättömiä, oppilaita oli vähän ja tulokset heikkoja. Suurin syy näiden koulujen melko täydelliseen epäonnistumiseen oli tässä tapauksessa kuitenkin opettajissa, jotka huolimattomasti täyttivät velvollisuutensa, joskus sen täydelleen laiminlyödenkin. Pitäjänkokouksissa ja yksityisesti tehtiin valituksia opettajia vastaan, mutta mitään tulosta ei niistä ollut. Koulun työskentely oli jatkuvasti niin huonoa, että v. 1819 voitiin liioittelematta sanoa näiden koulujen olevan "mitä kurjimmassa tilassa".

Pirkkalassa tuli tästä olemaan kohtalokkaat seuraukset. Opettajaksi tänne seura oli valinnut ylioppilas K. R. Lundmarkin. Hän ei kuitenkaan ollut sopiva opettajaksi, koulu menestyi huonosti hänen hoidossaan. Tyytymättömyyttä häneen alkoi ilmetä yhä useammin ja voimakkaampana, niin että tämä lopulta, tammikuun 24 p. 1821 katsoi parhaaksi pyytää virastansa vapautusta, joka heti myönnettiin. Mutta nyt tapahtuikin aivan odottamatonta. Talousseura ei julistanutkaan opettajanvirkaa uudelleen haettavaksi. Tällä tavalla, syitä sen enempiä selittelemättä, keskeytettiin koulun toiminta lähemmä pariaksi vuosikymmeneksi. Yrityksiä koulun takaisinsaamiseksi kyllä tehtiin, mutta turhaan. V. 1825 pidettiin tässä taroituksessa pitäjänkokous, jossa valtuutettiin kirkkoherra

Sam. Bohm pyytämään Talousseuraa valitsemaan Pirkkalaan uuden opettajan. Kun siihen ei suostuttu, unohdettiin asia pitkäksi aikaa. V. 1833 teki kirkkoherra G. A. Wegelius uuden yrityksen, painostaen erikoisesti, että Pirkkalan lapsilla oli testamentin mukaan epäämätön oikeus saada koulu. Samasta syystä puuttuu vähän myöhemmin asiaan maaherra J. Sticheus, joka kruununvoudilta saamansa tiedonannon johdosta pyytää Talousseuralta selitystä, miksi Pirkkalassa ei ole koulu. Kun koulujen uudistaminen tällöin oli jo varmuudella päätetty, ei ainakaan toistaiseksi katsottu olevan syytä perustaa entisenlaista koulua.

Samoihin aikoihin kun Pirkkalan koulu lakkasi, kirjoitti Talousseura Messukylään, missä opettajanvirkaa hoiti ylioppilas E. Leistedt, että opettaja vain siinä tapauksessa, jos tekee "pikaisen ja huomattavan parannuksen", voi säilyttää virkansa. V. 1827 valitettiin jälleen seuralle, että "tätä parannusta ei ole vielä tapahtunut". Varsinkin teiskolaiset olivat suuttuneet opettajaansa. Tämä oli näet ostanut itselleen pienen maatilan, jonka hoito luonnollisesti vei paljon aikaa, siksi hän ei mielellään, ei aina edes papiston suoranaisestä määräyksestä, tahtonut pitää koulua kaukana kotoaan sijaitsevassa Teiskon kappelissa, vaikka sen asukasluku oli huomattavasti suurempi kuin emäkirkolla. Mahdollisesti opettajalla myös oli tarkoituksena tällä tavoin muuttaa naapuripitäjästä saamansa esimerkin mukaisesti oma koulunsaakin kiinteäksi. Opettajan työ oli jatkuvasti hyvin epäsäännöllistä. Varsinkin Teiskossa alkoi koulun toiminta myöhään syksyllä ja loppui aikaisin keväällä, kesken lukukautta oli koulu välistä pitkiäkin aikoja kiinni, tai sai siellä opettajan poissaollessa joku vanhemmista oppilaista hoitaa opetusta. Arvaa sen, mikä oli tulos. Syy huonoihin tuloksiin oli opettajassa. Sitä todistaa sekin, että kun pitäjän lukkari syksyllä 1826 toimi sijaisopettajana, oli koulussa "niin paljon oppilaita, ettei koskaan

ennen ole ollut, ja nämä lapset myös oppivat tänä aikana”, kuten valituskirjelmässä kerrottiin. Kun opettajan työ näin jatkuvasti oli huonoa, erotti Talousseura Leistedtin v. 1830 virastansa. Turhaan teki tämä valituksen senaattiin. Päätös pysyi voimassa.

Huhtikuussa 1816 julistettiin opettajanvirat haettaviksi Kangasalan, Lempäälän, Pälkäneen ja Vesilahden kouluissa, ja seuraavan vuoden keväällä alottivat muut toimintansa, paitsi Kangasalan koulu, joka avattiin vasta syksyllä. Pääinvastoin kuin edellisessä tapauksessa oli Talousseura melko tyytyväinen näihin uusiin kouluihin ja niissä saatuihin tuloksiin. Alkuaikoina etenkin kiitettiin usein koulujen hyvää kuntoa. Niiden opetus oli kuitenkin, kuten jo on esitetty, verrattain yksipuolista. Päähuomio kiinnitettiin sisälukuun. Suurta merkitystä ei ollut niillä huomautuksilla, joilla kehoitettiin opettajia ottamaan kouluun sellaisiakin lapsia, joiden sisäluvun opetuksesta hän ei enää voinut saada palkkiota, ja opettamaan niille muita aineita. Keskimäärin voitaneen sanoa, että joka 50:s lapsi oppi kirjoittamaan ”enemmän tai vähemmän hyviä kirjaimia” ja joka 100:s oppilas laskemaan yhteen- ja vähennyslaskua.

Kuten edellisestä selviää, ei opettajia ollut mikään seikka kannustamassa antamaan laajempaa opetusta. Rahvas ei ymmärtänyt sen hyötyä, ja vähänpä sillä suomenkielen syrjäytetyn aseman vuoksi olisi ollutkin merkitystä, olihan ruotsi yksin tuomioistuintenkin kieli. Rahvaan mielestä se täytti tehtävänsä hyvin, kun lapset siellä oppivat tuon kirkon vaatiman lukutaidon. Siinä tärkein syy oppilaiden lyhyeen koulunkäyntiaikaan. Harvoin olivat lapset koulussa kahta täyttä lukukautta. Vähän antoi papistokin arvoa laskennolle ja kirjoitukselle. ”Ahlmanin pitäjien” papistosta on kuitenkin huomautettava, että se yleensä on pitänyt hyvää huolta huostaansa uskotuista kouluista. Varsinkin Pälkäneen kirkkoherra Aspegren on tässä mainittava. Saarnatuolistakin hän ke-

hotti pitäjäläisiä lähettämään lapsensa kouluun ja usein tapahtuneilla tarkastuksilla hän valvoi sen opetusta. Kun tämän ohella oppilaiden joukossa oli paljon aivan nuoria ja vähän kehittyneitä, rajoittui Ahlmanin kouluissa opetus pakostakin sen ensi vaiheen aikana pääasiassa vain sisälukuun ja katekismukseen.

Ahlmanin koulujen puolustukseksi on mainittava, että ne kirkon miesten taholta saivat hyvin huomattavaa tunnustusta. Rovastin tarkastuksessa Kangasalla 1836 nämä koulut saivat koko rovastikunnan papiston yksimielisen kiitoksen. Etenkin kiitettiin lukutaitoa Lempäälässä ja Messukylässä, mutta myös Kangasalla ja Pälkäneellä se oli hyvä. Pälkäneen koulusta annettiin m.m. seuraava kiitos: "Paitsi mitä tarkastaja tätä ennen Pälkäneeltä Hattulaan muuttaneiden henkilöiden luvusta on saanut kokea, hän nyt tarkemmin seurakunnassa saamansa vakaumuksen nojalla ei voi muuta kuin kiitoslauseella mainita sanottua oppilaitosta sen hyväntekeviin vaikutuksiin nähden". Verrattain yleinen oli jo tällöin se havainto, että niissä pitäjissä, joissa oli Ahlmanin koulu, lukutaito oli parempaa kuin muualla. Myöntää tosin täytyy, että näissä kiitoksissa saattaa olla liioittelua ja kaunistelua, mutta liian rohkeata lienee sentään väittää niitä aiheettomiksi. "Hämeen läänin historiassa" kirjoittaa K. Kaukovalta tästä m.m.: "Parhaassa kunnossa kansanopetus oli 1830-luvulla Satakunnan kihlakunnassa, kiitos olkoon asessori Ahlmanin testamentin."

Yleensä nämä koulut olivat pitäjäläisten suosiossa. Aivan poikkeuksellisia tai satunnaisista syistä johtuvia olivat ne tapaukset, jolloin niitä hyljittiin. Pälkäneeseen nähden oli asianlaita vähän toisin. Jo koulua sinne suunniteltaessa kirjoitti silloinen kirkkoherra, että opettaja mahdollisesti tulee kärsimään siitä vastustushengestä, mitä pitäjässä ilmeni opetusta kohtaan. Ja niin todella kävi. Räikeimmin se esiintyi Kirvussa, missä kyläläiset eivät tahtoneet antaa edes huoneita koulua varten, saati

sitten lähettää lapsiansa sinne. Paikallisena ilmiönä tätä Pälkäneelläkin sentään voitaneen pitää, sillä oppilaiden runsaudesta ja siitä päättäen, mitä koulusta muuta tiedetään, oli se hyvin suosittu. Talousseuran suureksi tyytyväisyydeksi hoiti opettaja, ylioppilas Adam Friden virkaansa hyvin, saaden siitä usein kiitosta. Hän olikin jo ennen Pälkäneelle tuloaan ollut lastenopettajana, eikä siis ollut mikään vasta-alkava opettajana. Aika ajoin häntä kuitenkin vaivasi sairaus, joka häiritsi opetustyötä, saivatpa välistä hänen vaimonsa ja tyttärensäkin huolehtia opetuksesta. V. 1834 oli hänen jo täytynyt ottaa tyttärensä mies vakinaiseksi apulaiseksi itselleen.

Vaikeata oli tällaisissa oloissa kiertävän koulun hoitaminen. Siksi pä Friden kivuloisuuteensa vedoten v. 1823 pyysi saada muuttaa koulunsa kiinteäksi, kun lisäksi pitäjää kierrellessä oli vaikeaa saada vuokratuksi sopivia huoneita. Talousseura ei kuitenkaan Pälkäneellä suostunut tällaiseen muutokseen. V. 1839 asetettiin Pälkäneen opettaja eläkkeelle, kun koulu uusien sääntöjen tultua vahvistetuksi oli varojen vähäisyyden tähden lakkautettava. Alkuopetuksen antaminen joutui nyt lasten vanhempain, lukkarin ja muutamain lukutaitoisten pitäjäläisten huostaan.

Kangasalla, Lempäälässä ja Vesilahdella saatiin koulut muuttaa kiinteiksi. Lempäälässä pitäjänmiehet yksinkertaisesti päättivät, että koulun tulee olla kiinteä, Kangasalla ja Vesilahdessa siihen toki pyydettiin lupa. Näissä pitäjissä koulut siten sääntöjenvastaisina toimivat koko ajan kirkonkylässä, minne opettajat ajan mittaan rakensivat itseään ja koulua varten pienen rakennuksen.

Kangasalla kouluhuone oli verrattain tilava. Ja tämän pitäjän kunniaksi on mainittava, että siellä paremmin kuin muualla pidettiin huolta siitä, että köyhilläkin oli mahdollisuus käydä koulua. Nämä nimittäin saivat ylläpidon kouluaikaan köyhäin kassasta. Runsaasti lapsia mainitun kassan kustannuksella kävikin koulua, esim. ke-

väällä 1839 kokonaista kahdeksan. Opettajaksi Kangasalle oli saatu omapitäjääläinen, jonkun aikaa oppikoulua käynyt Mats Alenius, joka oli yksi niistä harvoista opettajista Ahlmanin koulujen alkuaikoina, jotka osasivat ymmärtäväisesti suhtautua oppilaisiinsa. Hänen koulussaan "oppilaat olivat siistejä ja iloisen näköisiä", kun ne muissa kouluissa Arnellin mukaan olivat "alakuloisia, melkein pä sorretun näköisiä".

Lempäälän koulu työskenteli ahtaissa oloissa myös omasta pitäjästä olevan opettajan G. A. Bergrothin johdolla. Hän oli aikaisemmin ollut muualla lastenopettajana, ja seura oli ensi vuosina tyytyväinen kouluun. Myöhemmin opetus opettajan sairauden vuoksi kärsi paljon ja opetusmetodi muuttui melko avuttomaksi. Tästä mahdollisesti johtui se kurittomuuskin, jota oppilaisissa ilmeni, kun he kerrankin eräänä keväänä kesken kaiken lähtivät kotiinsa.

Vesilahden opettaja ylioppilas J. G. Busk oli kirkkoherran antamain tietojen mukaan myös hyvä opettaja. Hän oli aikaisemmin ollut m.m. Tampereella lastenopettajana. Mutta hänen kuolemansa (1831) jälkeen, jolloin opettajan virkaa hoiti hänen leskensä useamman vuoden ajan, koulun arvo laski suuresti. Lopuksi Talousseura erotti tämän opettajan hänen epäsiveellisen elämänsä vuoksi 4/4 1835, ja valitsi Karl Brassén tilalle. Mitään muutosta parempaan päin ei tästä seurannut, oppilasluku pysyi auttamattomasti aivan pienenä. Kyllästyneenä opettaja keväällä 1837 otti muuttotodistuksen seurakunnasta ja jätti koulunsa. Tähän päättyi Ahlmanin koulun toiminta Vesilahdella, sillä uutta opettajaa ei sinne enää palkattu samaan aikaan tapahtuneiden uudelleen järjestämissuunnitelmien vuoksi.

Messukylään saatiin ensimmäisen opettajan erottamisen jälkeen kaksi uutta, toinen Teiskoa varten ja toinen emäkirkolle. Näin poistui ainakin toistaiseksi kappeli-seurakunnan ja emäkirkon välinen riita kiertävän koulun

paikasta. Molemmat opettajatkin olivat nyt hyviä. Teiskon opettajaa G. E. Sjöstedt'ia Arnell kiitti varsinkin hänen hyvästä tahdostaan opettaa ja opetusmetodistansa. Messukylän opettajaa Matias Grönforsia taasen kiitettiin aivan harvinaisen suuresta opettajataidosta.

Pälkäneen opettajan tavoin ja Kangasalta saamansa esi-merkin johdosta koetti Grönforskin saada koulunsa kiinteäksi. Valittaen kiertävän koulun haittana ennen kaikkea sitä, että lapset joutuivat paljon kärsimään, kun he ahtaissa oloissa saivat nukkua lattialla ja palella kylmissä huoneissa, kaikin paikoin ei oppilaille ollut tarpeeksi majoituskajakaan, hän v. 1831 teki esityksen tästä Talousseuralle. Kiinteänä vastaisivat Ahlmanin koulut hänen mielestensä paremmin tarkoitustansa, sillä alituisesta muuttelemisesta kärsii myös koulutyö, ja kirkonkylässä toimivalla koululla olisi sekin hyvä puoli, että vanhemmat kirkkomatkoillansa voisivat tavata lapsensa ja tuoda heille evästä. Turha oli tämäkin yritys. Talousseura ei siihen suostunut.

Kangasalan, Lempäälän ja Vesilahden koulujen toimimisesta kiinteinä ei voi koulujen kehitystä ajatellessa sanoa muuta kuin hyvää. Ne olivat näin saaneet paremmat työskentelymahdollisuudet, ei ollut enää huolta alituisesta muuttelemisesta, ja pitäjän rahvas oli tyytyväinen tällaiseen järjestykseen. Syrjäpaikkakuntain lukutaidon ei tästä muutoksesta voitane sanoa kärsineen, sillä eihän se näissä pitäjissä ollut yksinomaan Ahlmanin koulujen hallussa. Osittain piti rahvas tällaista koulunkäyntiä liiallisena herraskaisuutenakin. Moni koti huolehti silloin ja vielä paljon myöhemminkin mahdollisuuksien mukaan lapsien alkeisopetuksesta, mutta tämän lisäksi oli sellaisia lukutaitoisia henkilöitä, jotka kiertäen eri kylissä opettivat pienestä maksusta lapsia lukemaan. Lempäälässä m.m. mainitaan tällaisena "Tuijulan Anna", jolla kerrotaan olleen aivan erinomainen taito saada "taveraus" "kovapäisten" poikain päähän.

Vaikeasti ja hitaasti edistyvää oli kansanopetustyö maassamme Ahlmanin koulujen ensi vaiheen aikana. Harvat olivat ne yksilöt, jotka todella sitä harrastivat ja yrittivät sen avulla saada parannuksia rahvaan elämään. Täydellisesti kielteinen kanta laajempaan kansanopetukseen nähden oli Mnemosyne-lehdellä. Rousseauin tavoin se piti rahvaan kaikesta sivistyksestä erillään olevaa elämää parhaimpana ja onnellisimpana, väittäen "että talonpoika, jos hän saa korkeampaa siivystystä, lakkaa olemasta turmeltumaton luonnon lapsi, jolle kaikki esiintyy niin ihanassa valossa, niin selvänä, oikeana ja tasaisena, niin todellisena, niin sopusointuisana ja iloisana." Uskonto on ainoa opetus, mitä kansa tarvitsee, ainoa, mistä sillä on hyötyä. Laskennon opetuksella vain heikennetään rahvaan niin ihmeteltävän hyvää päässä laskutaitoa ja kirjoitustaidolla muistia, mutta onnettominta on kaikista luonnontiede, kun se hävittää käsitystä korkeamman voiman ohjaukseen luonnon ja ihmiselämän kohtaloissa. Kansanopettamisesta on ainoa seuraus se, että todellinen kansansivistys katoaa ja tilalle tulee epätieteellistä koreilua. Synkin värein koetettiin puolustaa tuota kansan "onnellista" elämää, jonka "ihanuudesta" sillä itsellään ei ollut vähääkään tietoa. Ahlmanin koulutkaan eivät Mnemosynen mielestä olleet saaneet aikaan muuta kuin pahennusta, siksi toivottiin niiden pikaista loppua.

Tosin ei tällainen ajatustapa ollut levinnyt varsin laajalle. "Turun Viikko Sanomat" käsitteli asiaa vähän toisella tavalla, mutta laajemman kansansivistyksen merkitystä ei sekään vielä ymmärtänyt. Tämän mukaan olisi jokaiseen pitäjään saatava lastenopettaja, joka kulkien kylästä toiseen ja viipyen muutaman viikon kussakin paikassa opettaisi lukemista sekä vähän kirjoitusta ja laskentaa. Kotikylässä toimivan koulumestarin luo voisi köyhäkin lähettää lapsensa ja helposti ymmärretään, että helpompi on yhden ihmisen kulkea kylästä kylään, kuin koota ja saattaa lapsia koko pitäjästä koulumestarin asun-

topaikkaan, kirjoitti sama lehti. Opettajain palkkaukseen ei tällaisen järjestelmän vallitessa tarvittaisi paljon varoja, kun opettajilta ei vaadita enempää kuin selvä sisäluku ja vähäinen kirjoitus- ja laskutaito.

Lähinnä Mnemosynen kirjoitusten johdosta alkoi Ta- lousseuran sihteeri K. K. Böcker pohtia tätä kysymystä. Tämän lahjakkaan ja työhaluisen sihteerin aikana vil- kastui seuran toiminta huomattavasti. Julkaisutoimintaa laajennettiin, kiertokirjeitä lähetettiin, palkintokysymyksiä asetettiin. Böcker itse opiskeli ahkerasti maataloutta ja perehtyi käytännölliseen talouselämään. Hän suunnit- teli m.m. tilastollis-taloudellista esitystä Suomesta ja pyrki herättämään puhtaasti kansallista henkeä. Ahlmanin koulujen vaikutuksesta hän kiintyi kansanvalistukseenkin ja perehtyi siihen paremmin kuin useat muut aikalaissensa. Erikoisesti mieltä Böcker Pestalozziin, ja hänestä tulikin tämän aatteiden ensimmäinen huomatta- va edustaja maassamme.

Joutuessaan sihteerin ominaisuudessa usein tekemisiin Ahlmanin koulujen kanssa, katsoi hän velvollisuudekseen myös tällä alalla ryhtyä suunnittelemaan parannuksia, sillä huonostihan nämä koulut täyttivät lahjottajansa tar- koituksen antaa rahvaalle korkeampaa sivistystä. Hän kirjoittaa tästä m.m.: "Seura on ainoastaan vähän tai ei yhtään saanut tehdyksi, koulut ovat tähän asti maksaneet 13.686 riksiä ilman, että olisi hiuksenvertaakaan tullut suoritettua, mitä ei olisi muutenkin tapahtunut ennen olemassa olevien laitoksien avulla, missä niitä oikein hoi- detaan." V. 1826 sai Böcker mietintönsä valmiiksi, ja on se varsin arvokas useiden siinä esitettyjen huomattavien kasvatuksellisten näkökohtain vuoksi. Hän tahtoi ennen kaikkea kiinnittää huomiota siihen, minkälaisia tietoja ja minkälaista valistusta oli rahvaalle annettava. Böckerin ajatus oli seuraavanlainen:

Kaiken edistyksen välttämätön ehto on kristinusko, jonka tehtävänä on vaikuttaa ihmisen sydämeen ja tahtoon. Mutta tämän ohella on myös hänen ymmärryksestensä pidettävä huolta. Jotta voitaisiin välttää puolisivistystä, joka on tietämättömyyttä pahempaa, ei rahvaalle saa opettaa enempää kuin se täydellisesti kykenee käsittämään ja itsellensä omaksumaan. Lukemisen, laskennan ja kirjoituksen ohella on opetettava luonnonhistoriaa, historiaa ja maantiedettä sekä piirustusta kauneusaistin kehittäjänä. Myöhemmin on kansaa varten perustettava lainakirjastoja ja hyviä luennoitsijoita lähetettävä maaseudulle pitämään esitelmiä. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin, että äidin ja naisen sivistämiseen kiinnitetään huomiota. Vain tämän kautta voidaan muusta opetuksesta toivoa olevan jotain hyötyä. Äideistä riippuu nousevan polven tulevaisuus, äidit yksin kykenevät sille antamaan parempia ihanteita. Sopivin opetusmetodi on vuoro-opetus, sen avulla saadaan kansa kaikkein helpoimmin oppimaan lukemaan.

Opettajain valmistusta varten ei välttämättömästi tarvita mitään seminaareja. Vuoro-opetukseen tarvittavat monitöörit voidaan helposti valmistaa rippikouluissa. Vuoro-opetusta on jatkettava siten, että jokaisen velvollisuudeksi määrätään esim. rippikoulun jälkeen opettaa jonkun aikaa muille niitä tietoja, mitä itse on oppinut (siis jonkinlaista henkistä "asevelvollisuutta").

Koulu aika tulee tällaisen järjestelmän vallitessa lyhyeksi. 6—10-vuotiaat käyvät koulua 6 viikkoa, ja 10—14-vuotiaat 3 viikkoa vuodessa. Jotta lukeminen ei välillä pääsisi unohtumaan, on perustettava sunnuntaikouluja, joissa kaikkien säännöllisesti tulee käydä.

Mitään vaikutusta käytännölliseen koulutyöhön ei tällä Böckerin suunnitelmalla ollut, vaikka hän kehoittikin, että Ahlmanin koulut heti muutettaisiin vuoro-opetus-kouluiksi, ehkä Teiskon koulua lukuunottamatta. Siellä opettaja yritti innokkaasti toteuttaa vuoro-opetusjärjestelmää. Kaikissa muissa kouluissa säilyi opetus entisellään, vaikka muutosta siihen ainakin jossain määrin on koetettu saada.

Painettuna jaettiin tätä mietintöä papistolle lausunnon antamista varten. Ne vastaukset, jotka saatiin, antavat hyvän kuvan siitä, minkälaiseksi papisto tahtoi kansanopetuksen. Hästesko pitää näitä vastauksia papiston ensimmäisenä yleisenä hyökkäyksenä laajempaa kansansivistystä vastaan, sillä yhtä lukuunottamatta kaikki kirjoittajat olivat sitä mieltä, että kansanopetuksen tulee rajoittua luku- ja kristinoppitaitoon, korkeintaan oli lisäksi opetettava kirjoitusta ja laskentoa. Vielä ei heidän mielestensä ollut tullut aika antaa kansalle korkeampaa sivistystä, maan köyhyys pakotti kääntämään kaiken huomion vain aineellisiin tarpeisiin. Heränneiden johtaja Lagus vastusti kansakoulujen perustamista siksi, että ne olivat vaarallisia rahvaan uskonnollisuudelle. "Onnellisempaa olisi, jos parempaa sisälukua lukuunottamatta jäätäisi nykyiselle sivistysasteelle", sanoi hän. Olipa eräs ollut huomaavinaan, että ne talonpojat, jotka olivat oppineet kirjoittamaan ja saaneet vähän enemmän kirj tietoa kuin muut, eivät olleet yhtään parempia maanviljelijöitä, pikemmin kaikissa suhteissa päinvastoin. Turhana pidettiin toimenpiteitä kansanvalistuksen hyväksi myös senvuoksi, ettei rahvas tulisi niitä käyttämään hyväkseen "kun nyt jo monin paikoin osotetaan vastenmielisyyttä sisäluvun ja katekismuksen oppimisessa". Sekä Kangasalan että Lempäälän papisto asettui vastustamaan sitä Böckerin käsitystä, ettei näistä kouluista olisi ollut mitään hyötyä. Tämän katsoo Lönbeck merkitsevän vain sitä, että nämä koulut olivat olleet papistolle suureksi

avuksi lukemisen alkuopetuksessa, minkä vuoksi se koetti estää niiden lakkauttamista tai uudistamista.

Uusi hallituskin katsoi velvollisuudekseen koettaa kehittää kansanopetuslaitosta. V. 1814 asetettu koulukomitea velvoitettiin kolmea vuotta myöhemmin "ehdottamaan keinoja rahvaan sivistyksen kohottamiseksi". Hiitaan työtapansa tähden komitea lakkautettiin v. 1824. Mitään sanottavaa se ei ollut vielä saanut aikaan, tuskinpa olisi tullut saamaankaan, siksi ahtaat käsitykset sillä oli kansanopetuksesta. Kylliksi se katsoi olevan siinä, jos rahvas oppisi selvän ja ymmärrettävän lukutaidon uskontoa ja vähän harjaantumista kirjoitukseen ja laskentoon."

Lopuksi mainittakoon tässä vielä bell-lancaster-kouluista, jotka meidänkin maassamme 1820-luvulta lähtien ajoittain toimivat huomattavallakin menestyksellä. Täällä ne eivät tosin saavuttaneet yhtä suurenmoisia tuloksia kuin muualla, missä iskulauseena käytettiin "yksi opettaja tuhatta oppilasta kohden." Mutta suurimman kiitoksen nämä koulut ansaitsevatkin sen vuoksi, että ne tekivät meillä yleistä kansansivistysaatetta entistä tutummaksi ja havainnollisesti osoittivat, kuinka yleinen koulu on mahdollinen laajoille kansankerroksille.

Ensimmäisen tällaisen koulun, joka sai myös valtion apua, perusti apteekkari J. Julin v. 1820 Turkuun. Tästä saadun esimerkin vaikutuksesta alettiin samanlaisia kouluja perustaa muuallekin. Pian tämä ensimmäinen innostus kuitenkin heikkeni ja vähitellen syrjäytyi koko koulujärjestelmä. Eräällä tavalla liittyy Turun vuoro-opetuskoulu hyvin läheisesti Ahlmanin pitäjänkouluihin. Siellä nimittäin useimmat Ahlmanin koulujen opettajat 1840-luvulta lähtien perehtyivät vuoro-opetusmetodiin, jonka mukaan he olivat velvolliset kouluissaan opettamaan.

1800-luvun ensimmäisien vuosikymmenien kansanopetustyöllä on kaikista suunnitelmista ja yrityksistä huoli-

matta merkitystä yleensä vain sikäli, että se valmisti maa-perää seuraavien aikojen kehitykselle. Mitään uutta ei tänä aikana käytännössä syntynyt. Ylemmät kansankerrokset, joiden velvollisuutena olisi ollut työskennellä rahvaankin kohottamiseksi, vierotti siitä yksin kielikin. Tämä oli sitä aikaa, jolloin suomalainen kansanaines oli kaikkien kielellisten oikeuksien ulkopuolella, ja jolloin ei vielä oltu opittu huomaamaan, että senkin kansanosan kohottamiseksi olisi tehtävä enemmän, kuin mitä vaadittiin ripikouluun pääsemiseksi. Vasta kansallisen herätyksen ja herännäisyyden aikana alettiin kansanopetukselle yleisemmin antaa sille kuuluvaa arvoa. Herännäisyydenkin vaikutus oli tosin vain välillistä.

F. V. Radloffin säännöt.

1 §.

Näitä kouluja on aina kutsuttava mainion perustajansa mukaisesti Ahlmanin pitäjänkouluiksi.

2 §.

Opettajan ei tarvitse osata täydellisesti vieraita kieliä; kuitenkin tulee hänellä olla tarpeeksi tietoja niissä aineissa, joissa hän antaa opetusta. Hänet tutkii valiokunta, jonka seura valitsee jäsenistään. Moitteettomasta ja taitavasta käyttäytymisestä hänellä tulee olla luotettava todistus.

3 §.

Opettajalle maksetaan palkkaa 200 riksiä, ja otetaan niitä aluksi kaksi.

4 §.

Opettaja käy määrätyn järjestyksen mukaan, jonka seurakunnan pastori laatii, eri kylissä, jonne hänen opetettavakseen määrättyt lapset, pojat ja tytöt, lähellä olevista kylistä voivat kokoontua hänen opetettavikseen. Hänen

kiertokulkunsa sovitetaan siten, että hän ainakin 3 kk. ajan oleskelee jokaisessa piirissä, ja jollei hän vuoden aikana ennätä täydellises* käydä suunnitelmaa läpi, jatketaan sitä seuraavana vuonna.

5 §.

Opettaja pitää itse huolen itsestään ja saa kyläkunnalta ainoastaan vapaan asunnon.

6 §.

Jokaisen lapsen nimi, ikä ja kotipaikka merkitään matriceliin. Ketään ei saa ottaa oppilaaksi, joka ei hyvin tunne kirjaimia ja osaa jotain lukea sisältä, ei myöskään sellaista, joka on täyttänyt 15 v., ilman pastorin erikoista lupaa.

7 §.

Opettaja opettaa katekismusta ja Biblian historiaa sovitamalla sen jokapäiväiseen elämään, ja joka tilaisuudessa tulee hänen osoittaa lapsille, että onnelliseen maalaiselämään vaaditaan jumalanpelkoa, ahkeruutta, tietoa ja ymmärrystä.

8 §.

Lähinnä kristinuskon opetusta tulee lapsia opettaa selvään sisälukuun, joka vahvistaa heidän ymmärryskykyään ja antaa heille mahdollisuuden hyödyllisten tietojen saamiseksi. Sisälukuharjoituksissa käytetään apuna ruotsin- ja suomenkielisiä taloudellisia kirjoituksia, joita opettaja selittää.

9 §.

Siinä tapauksessa, että vanhemmat haluavat, opetetaan myös kirjoitusta ja laskentoa, ei kuitenkaan enempää kuin neljä laskutapaa, — sinä aikana, jolloin ei muiden tarvitse olla koulussa. Loma-aikana on opettajalla tilaisuus antaa mitä opetusta hän haluaa.

10 §.

Lapsen käytöksestä sekä koulussa että sen ulkopuolella tulee opettajan pitää tarkkaa huolta. Heidät tulee totuttaa ahkeruuteen, järjestykseen ja siisteyteen sekä ilmoittaa vanhemmille ja holhoojille, jos lapset eivät noudata annettuja neuvoja.

11 §.

Opettajan tulee pitää huolta siitä, että lapset käyvät kirkossa ja hartaudella kuuntelevat Jumalan sanaa ja senjälkeen tekevät selkoa siitä mitä ovat oppineet.

12 §.

Kaiken opetuksen tulee tapahtua lempeydellä ja muautuvaisuudella.

13 §.

Koulut ovat käynnissä joka päivä klo 8—12 ja 2—4. Lauantai iltapäivä on vapaata.

14 §.

Loma-aika kestää heinäkuun alusta syyskuun alkuun ja Tuomaanmessusta tammikuun 15 päivään. Kuitenkin on opettaja väliaikoinakin velvollinen opettamaan lapsia ja kesäloman aikana tekemään ainakin yhden kierroksen koulupiirissään.

15 §.

Joka lukukauden lopussa kootaan lapset kirkkoon ja jumalanpalveluksen päätyttyä pidetään julkinen kuulumistelu, jossa pastori, koulun tarkastaja, on läsnä ja joka aina tulee ilmoittaa myös seuran paikkakunnalla olevalle jäsenelle, niin että hänkin voi olla kuulumistelussa läsnä. Tutkinnon jälkeen jaetaan palkinnot oppilaille.

16 §.

Köyhäin vanhempain lapset saavat Seuralta lukukauden aikana avustusta, mutta on sitä annettava vain todella tarpeen vaatiessa, 3—6 riksiä vuosittain lasta kohden.

Ahlmanin pitäjänkoulujen säännöt Lempäälässä, Kangasalla, Pälkäneellä ja Vesilahdella.

1 §.

Perustajansa mukaan on näitä kouluja aina nimitettävä Ahlmanin kouluiksi.

2 §.

Koulujen opettajien tulee omistaa luotettava tieto niissä aineissa, missä heidän on annettava opetusta, nimittäin tavaamisessa, suomenkielen sisä- ja ulkoluvussa, kristinuskossa, laskennossa ja kirjoituksessa. He saavat vahvistuksen Suomen Keisarilliselta Huoneenhallitukseuralta, ja he saavat pysyä toimessaan niin kauan kuin he elävät puhdasta ja moitteetonta elämää ja muuten toimivat seuran tyytyväisyydeksi.

3 §.

Opettajat saavat vuotuista palkkaa 125 ruplaa ja sitäpaitsi palkkiota jokaisesta lapsesta, jolle he ovat hankkineet täydellisen valmiuden sisäluvussa 10 ruplaa, sekä lapsesta, joka pääsee koulusta ja jonka huomataan oppineen ulkoa ei ainoastaan sitä, mitä koulussa tulee oppia, vaan myös osaa muutamain sanoin tehdä selvää oppimansa sisällöstä, 5 ruplaa, sekä yhtä suuren summan jokaisesta oppilaasta, joka osaa laskea neljä laskutapaa ja osaa kirjoittaa luettavaa kirjoitusta.

4 §.

Opettaja käy eri kylissä määrättyssä järjestyksessä, jonka pastori pitäjänmiesten ja opettajan kanssa yhteisesti jokaista kylää varten valmistaa. Pastori määrää, kuinka pitkän ajan opettajan tulee olla yhdessä paikassa, huomioonottaen, että vähin aika on kaksi kuukautta.

5 §.

Opettajan tulee huolehtia itse itsestään, hän saa ainoastaan vapaan huoneen. Seura antaa sen rahamäärän, mikä tarvitaan valon ja lämmön hankkimiseen sekä kirjoitus-tarpeisiin koulua varten. Seurakunnan pastori on velvolinen tekemään tästä selkoa Seuralle.

6 §.

Matrikkeliin kirjoitetaan ne lapset, jotka otetaan kouluun merkitsemällä heidän ikänsä ja kotipaikkansa sekä missä aineissa he ovat nauttineet opetusta ja minkä valmiuden he ovat saaneet. Tähän merkitään myös oppilaiden edistyminen ja heidän käyttöksensä yleensä.

7 §.

Sinä päivänä, jolloin opetus alkaa, ja joka on ajoissa ilmoitettava pitäjäläisille, tulee jokaisen lapsen mikäli mahdollista tulla kouluun. Kuusi vuotta nuorempaa lasta ei ole hyvä ottaa kouluun, mutta myöhempäänkään ei kouluun tuloa pitäisi lykätä.

8 §.

Opetus aletaan ja lopetetaan rukouksella. Oppilaat laulavat ensin virren seisaalta; senjälkeen sellainen oppilas, joka osaa täydellisesti lukea sisältä, lukee selvästi, hitaasti ja painokkaasti "Isä meidän", joitakin sopivia rukouksia ja siunauksen; rukouksen aikana ovat lapset polvillaan. Jos ei oppilaissa ole sellaista, joka osaisi oikein lukea rukouksen, lukee opettaja sen itse hartaudella ja tulee hänen koettaa herättää sitä samaa myös oppilaissa, sekä kehoittaa heitä aina jumalanpelkoon. Päivällä, kun luvut lopetetaan, lauletaan joku virsi. Opettajan tulee, mikäli hän itse on laulutaaitoinen, opettaa lapsille laulua, sekä huomauttaa, että suuri huutaminen ei ole laulua; laulun tulee herättää oikeata hartautta.

9 §.

Mitä tulee itse opetukseen, tulee opettajan ennenkaikkea antaa oppilailleen perusteellinen opetus tavaamisessa, jotta he saavat siinä täydellisen taidon. Joka päivä annettakoon myös kykenevimpien tavata; yhden vuorolleen lukiessa ääneen seuraavat muut hiljaa mukana. Alussa luettakoon pääasiassa sisältä, ja vasta sitten kun osataan täydellisesti tavata, annettakoon myös ulkoa luettavaa.

10 §.

Sisäluvussa, jossa myös taitavimpia oppilaita tulee joka päivä harjoittaa, ja jossa lapsia totutetaan miellyttävään lukutapaan, erottamaan välimerkit ja yleensä ottamaan kaikki tarpeellinen huomioon, käytetään alottelevien kanssa ABC-kirjaa ja katkismusta, mutta niiden kanssa, jotka jo osaavat puhtaasti lukea sisältä, Raamatun historiallisia kirjoituksia. Niiden kanssa, jotka kykenevät ymmärtämään rovasti Frosten'in kirjaa "Huvitus luomisen töistä", voidaan käyttää tätä, ja tulee opettajan kysymyksien avulla koettaa tehdä luettu selväksi lapsille.

11 §.

ABC-kirja ja katkismus luetaan ulkoa. Etevämpien oppilaiden tulee myös lukea ulkoa virsikirjasta rakentavimpia virsiä. Müllerin "Raamatun historiasta" voidaan myös läksyjä antaa, joiden sisällöstä oppilaat saavat tehdä selkoa. Opettajan tulee aina etukäteen miettiä, mitä hän aikoo antaa lapsille ulkoa luettavaksi. Ennenkuin läksy annetaan, tulee oppilaan se ensiksi ääneen lukea ja opettajan selittää se sisältä, siis, että opettaja lukee luetun kappaleen ja opettaa lapsen erottamaan pääajatuksen sivuajatuksista, lopuksi antaa hän lapsen omin sanoin tehdä selkoa sen sisällöstä; ilman tätä ei saa antaa mitään ulkoa luettavaa.

12 §.

Siinä tapauksessa, että vanhemmat sitä haluavat, annetaan opetusta myös laskennossa ja kirjoituksessa. Laskennossa opetetaan ainoastaan neljä laskutapaa sinä aikana, jolloin ei muita lapsia tarvitse opettaa.

13 §.

Opettajan velvollisuutena on valvoa oppilaan käytöstä sekä koulussa että sen ulkopuolella. Heitä tulee totuttaa järjestykseen, ahkeruuteen ja siisteyteen. Jos lapset eivät halua luopua siitä, mistä heille on huomautettu, ilmoitetaan se vanhemmille.

14 §.

Opettajan tulee vaatia, että hänen oppilaansa ahkerasti käyvät jumalanpalveluksessa sekä tarkkaavaisuudella kuuntelevat jumalansanaa. Lauantaina aamupäivällä antaa hän lasten toistaa ja läpikäydä kaiken, mitä viikon aikana on opittu, sekä sitäpaitsi lukea seuraavan päivän evankeliumin, sekä samoin osoittaa, kuinka virsi virsikirjasta annetun numeron mukaan löydetään. Kirkosta tultua tulee hänen antaa lasten tehdä selkoa siitä, mitä ovat käsittäneet saarnasta.

15 §.

Kaiken opetuksen tulee tapahtua lempeydellä ja sopivaisuudella, älköönkä kuritusta käytettävä, ennenkuin turhaan on annettu useampia varoituksia.

16 §.

Koulunkäynti alkaa aamuisin klo 8 ja kestää klo 12:teen, päivällä klo 2—6. Lauantai-iltapäivisin on opettaja vapaa.

17 §.

Loma-aika kestää heinäkuun alusta syyskuun alkuun ja Tuomaanmessusta tammikuun 15. päivään. Kuitenkin on opettaja näinä väliaikoina velvollinen antamaan lap-

sille läksyjä ja kesäloman aikana tekemään ainakin yhden kierroksen koulupiirissään.

18 §.

Lukukauden viimeisenä sunnuntaina toimeenpannaan julkinen kuulustelu kaikkien niiden oppilaiden kanssa, jotka ovat olleet koulussa. Seurakunnan pastori, joka ei mahtane tätä koulun tarkastusta pitää itselleen räsitusena, ilmoittaa tästä Seuran paikkakunnalla olevalle jäsenelle. Tässä tilaisuudessa jaetaan avustukset ja palkinnot.

19 §.

Avustukseksi köyhille lapsille määrää Seura sen, mitä jää jällelle 100:sta ruplasta, jonka Seura on koulun menoja varten määrännyt, kun siitä ensin on maksettu koulun lämpö ja valo sekä tarvittavat kirjoitustarpeet. — Niissä kouluissa, joissa on 20 oppilasta, antaa Seura vuosittain 2 palkintoa à 3 ruplaa, 3 palkintoa à 2 ruplaa ja 6 palkintoa à 1 rupla. Nämä summat, samoinkuin kirjat y.m., joita voidaan käyttää palkintoina, tahtoo Seura lähettää jokaiselle koululle, ja tulee ne jakaa niille, jotka ovat tehneet itsensä siihen ansiollisiksi ahkeruudella ja taitavuudella, eikä yksinomaan varallisuuden mukaan.

20 §.

Opettajan tulee aina tutkinnon jälkeen antaa kertomus koulun toiminnasta ja siitä opetusmetodista, jota on käytetty, sekä erityinen luettelo lapsista, jotka ovat käyneet koulua (mukana seuraa mallikaavake). Kertomuksessa tulee myös numeroilla mainita, kuinka monta lasta kumpaakin sukupuolta on ollut koulussa, kuinka moni heistä on oppinut vain sisä- ja ulkoaluvun, ja kuinka moni käy koulua niin kaukaisista seuduista, että ovat kouluaikana eläneet maksulla ja lopuksi, kuinka moni on lukukauden aikana lukenut annetut läksyt.